

ПРИКАЗНА ЗА ЕДНА ГРОТЕСКНА ЛЈУБОВ

КАРЛ-ЈОХАН ВАЛГРЕН

Книгата е објавена со финансиска
поддршка од Советот за култура на
Кралството Шведска

БИБЛИОТЕКА – АКВАМАРИН

Главен уредник
Филип Димевски

Јазична редакција
Филип Димевски

Наслов на оригиналот:
CARL-JOHAN VALLGREN
DEN VIDUNDERLIGA KÄRLEKENS HISTORIA

© Carl-Johan Vallgren, 2002
Published by agreement with Hedlund Agency

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

ПРИКАЗНА ЗА ЕДНА ГРОТЕСКНА ЛЈУБОВ

КАРЛ-ЈОХАН ВАЛГРЕН

(РОМАН)

превод од шведски јазик
Родна Русковска

Скопје, 2019

...од роднина, госпоѓице Ф,
кој Ви е поблизок од што можете да претпоставите

Вест Тисбури
Мартас Винјард, Мас, САД
15 јули, 1994 година

ДРАГА госпоѓице ФОГЕЛ,
Прво, сакам да Ви се заблагодарам за посетата од која останала многу драги спомени и која, се надевам, Ви донесе одговори на некои од Вашите прашања. Генеалогичката, како и повеќето научни полиња, е нешто што е далеку од мојот хоризонт, но во Вашиот случај е тешко да не се извлечат истите заклучоци што сте ги извлекле Вие: дека Вие сте го задржале презимето на жената. Моето, како што претпоставивте, е англизирана верзија на германското крстено име на нашиот предок.

Исто како и првиот Берфут, и јас дочекав длабока старост, но цената што се плаќа е осаменоста. Ако се покаже дека Вашата претпоставка е точна, тогаш Вие сте ми најблиска жива роднина од страната на татко ми.

Во парохијата Чилмарк, јас сум сега единствениот кој лично се сеќава на него. Тој почина во 1914 година, кусо по почетокот на Првата светска војна, како последица на компликации од заушки.

Тогаш беше на возраст вредна за почитување, сто и една година. Тоа беше истото лето кога јас наполнив осум години, многу пред масовниот туризам да го претвори Мартас Винјард во музеј на отворено, истиот што имавте можност да го видите при Вашата прекратка по-

сета на островот. Го викав „дедо“ и покрај тоа што изразот беше погрешен: тој ги имаше надживеано сите свои деца и всушност беше татко на мојот дедо од таткова страна.

Белешките што Ви ги праќам во прилог се направени првенствено според тоа што тој им го имаше кажано на моите роднини, главно на моите постари сестри, но и мене, додека другите се направени според истражувањата што ги правев за него пред повеќе од половина век. Секако, на располагање Ви се и архивските податоци од Германија. Особено интересен е материјалот од Кенигсберг. Оригинаалните записи, како што знаете, исчезнаа во виорот на војната.

Додека беше жив, бев премногу млад за да ги сфатам деталите во неговата приказна. Според моите сеќавања, тој беше малечок, љубезен човек, со лице покриено со текстилна маска, експерт по граматика на знаковниот јазик. Еден ден кога го посетив, со јасен глас и без да ги движи усните ми шепна: „Подобро да молчиш и да те сметаат за будала, отколку да прозбориш и да го потврдиш тоа!“ Како што разбрав подоцна, цитатот потекнувал од Линколн, со кого некогаш се имал сретнато.

Првите глуви лица пристигнале на Мартас Винјард во 1790 година. Хендикепот се проширил во целиот регион поради вкрстеното склучување бракови. Кога бев млад, во секое семејство на островот имаше глув член. Во парохиите Тисбури и Чилмарк сочинуваа околу третина од населението, а во некои места, сите жители беа глуви и затоа целото население на островот научи знаковен јазик. Ние што не бевме глуви, бевме двојазични. Јас лично научив знаковен јазик пред да научам англиски, бидејќи и мајка ми и татко ми беа глуви. Може да се каже дека хендикепот беше толку проширен, што глувоста воопшто не постоеше како поим. Никогаш не ги доживувавме глувите како *глуви*. Живеевме меѓу нив,

а не обратно, тие меѓу нас. Глувите беа заштитен знак за културата на островот, а нивниот свет беше и наш.

Рецесивниот ген исчезна на почетокот на педесеттите, но ние, постарите, го задржавме знаковниот говор. Тоа не го направивме за да раскажуваме непристојни вицови (иако и тоа се случуваше) или за да ги исклучиме посетителите и туристите од приватните разговори (но како што забележавте, и тоа се случуваше), туку од едноставна причина што тоа беше лингва франка на островот. Се користеше подеднакво често како и англискиот, а впрочем, тој е и посликовит идиом од говорниот јазик. Неодамна прочитав во едно издание на „Нешионел џиографик“ за островот Провиденс од Западноиндијските Острови, на кој населението на ист начин го користи стариот знаковен јазик на Маите во својата меѓусебна комуникација. Можам да Ви пратам копија од написот, можеби ќе Ви се најде.

Нормално, најдобро сум запознаен со американскиот дел од приказната за Берфут, иако во своите белешки избрав да се концентрирам на првата половина од неговиот живот што ја поминал во Европа. Според една семејна легенда, толку многу тагувал по Вашата прабаба, што по неа никогаш не се поврзал сериозно со некоја девојка. И покрај тоа, му се родиле четири деца од две жени од регионот. Јас и моите сестри бевме првите родени без хендикеп.

Дали некогаш сте се запрашале што претставува звукот, госпоѓице Фогел? Тој е интересен поради повеќе работи, но пред сè затоа што укажува на слепите точки во нашиот однос со свеста.

Звукот го чинат вибрации што ги брануваат молекулите на воздухот. Човек што нормално слуша го перципира звукот во регистар од дваесет до дваесет илјади херци. Брановидните движења што се состојат од помалку од дваесет бранувања во секунда се викаат ин-

фразвук, а тие што се состојат од дваесет илјади бранувања се викаат ултразвук. Лилјаците живеат исклучиво во ултразвучно опкружување, клинички говорејќи, тие не слушаат, туку го чувствуваат ехото. Во инфразвучно опкружување живеат алигаторите, китовите, пампаснојот и казуарите. Дури и во тоа опкружување слухот нема значење, бидејќи ниту тие животни не „слушаат“ во рамките на нашата дефиниција. На пример, алигаторите немаа уши. Тие слушаат со телото, поточно ги регистрираат вибрациите од надворешниот свет со сензорен нерв под кожата на стомакот.

За време на посетата прашавте во кој свет живеел Берфут. Би сакал да ја поставам хипотезата дека тој живеел вон нашиот познат слушен регистар, дека тој „слушал“ на друга фреквенција, сè уште непозната за науката.

За време на обдукциите направени веднаш по неговата смрт, меѓу другото најдоа и многу збунувачки физиолошки парадокси. На пример, срцето било преголемо, двојно поголемо од нормално човечко срце, и покрај тоа што бил цуце. Кога наидов на тој интересен детаљ во неговото медицинско досие, го толкував тоа симболично: неговиот живот, слично како и тој на Вашата прабаба, е приказна за љубовта. Лекарот напишал дека „живеел и покрај сите очекувања“, со срце што требало да застане во неговото детство, со само еден бубрег, со едно функционално белодробно крило и со стомак нагрizen од тумори што, според процената на денешната медицина, биле стари околу половина век. Сепак, најфасцинантното откритие за време на аутопсијата било во врска со слушниот орган: ја немало вестибулата, која е човековиот центар за рамнотежа. Чудо е како воопшто се движел.

Еден месец по неговата смрт било направено целосно испитување на лешот на тератолошка клиника во Бостон. Специјалистот за деформитети, кој ја вршел обдукцијата, тврдел дека десното уво, освен лесната

петрификација на малеусот, сигурно било во совршена состојба во неговото најрано детство, сè до двегодишна возраст. Барем тоа била неговата претпоставка. Тоа било спротивно на резултатот од првата обдукција. Значи, иако можеби ограничено, тој сепак слушал нешто во своето најрано детство.

Тоа би можело да биде и објаснување за неговиот музички талент, вечната енигма во неговата биографија: како може глуп човек да разбира и да изведува музика? Можеби, како што покажала дисекцијата, во текот на своето најрано дејство, пред хендикепот да се развие, тој умеел да перципира тонови и звуци?

Многу е тешко лице што слуша да си го претстави светот на глумите. Мора да си замисли свет во кој нема никаков звук, ни звукот на ветерот ни звукот на гласовите, како ни смењето на љубената личност, а понекогаш ни претстава за тоа што е звук. Лице родено глуво никогаш не зборува за тишината или за немањето звуци, исто како што не се жали затоа што е глуп. Лице што е родено слепо исто така не се жали за недостатокот на визуелни информации бидејќи не може да има претстава за тоа што значи да гледаш. Нешто слично како што Вам, госпоѓице Фогел, не може да Ви недостига феномен што никогаш не сте го доживеале, лице за чие постоење никогаш не сте слушнале или место што никогаш не сте го посетиле. Сето тоа, глумоста, слепилото, во најдобар случај, се метафори.

„Зборовите умираат додека раѓаат мисли“, напишал Лев Виготски, познатиот дефектолог, и тоа значи дека мислите и говорот трансцендентираат. Тие се во согласност со Шопенхауеровото тврдење дека мислите умираат во истиот миг кога ќе се преточат во зборови. Зборовите се само референтни точки за нашите искуства и целта на разговорот е да повика сродни асоцијации меѓу луѓето. Можеби постојат други начини за постигнување

на истиот резултат. Се вели, една слика кажува повеќе од илјада зборови, а музиката е, всушност, метод за пренесување емотивна состојба од создавачот на слушателот.

Во секој случај, една работа е извесна: за глуво лице што не научува никаков јазик, евентуално животот станува затвор. Личностите и објектите немаат име, околината се претвора во хаос, исчезнува хронологијата. Концептот на прашања и одговори станува бесмислен, апстракциите не постојат, интелигенцијата останува на ниво на двегодишно дете. Тоа е затоа што преку зборот детето се воведува во симболичката сфера на историјата и на иднината, преку јазикот детето учи да апстрахира и да класифицира.

Моите родители имаа јазик побогат од англискиот: знаковниот јазик. За разлика од говорниот јазик, тој е четиридимензионален, се одвива истовремено во времето и во трите димензии на просторот, и на некој начин дава огромно мноштво информации за многу кратко време. Добропознат феномен е дека едно дете може да научи знаковен јазик уште на возраст од три месеци, многу пред да е зрело со звуци, кои се за него зборови, да се обиде да ги изрази своите чувства. Првиот знак што го научив беше тој за млеко. Според моите родители, тогаш сум имал четири месеци, значи возраст на која нормално дете во нормално семејство сè уште може да го формулира својот глад за мајчино млеко само со плачење. Моите први соништа беа знаковни, раце што формираа пораки, зборови без звук, зборови како визуелни информации, немото движење на усните, подвижни симболи. Кога сонувам, сè уште ми се случува да сонувам со знакови.

Мојот вујко, Хенри Расел-Прајс, бил еден од најдобрите поети во Америка, но сосем непознат вон мал круг уживатели на убавите работи. Тој бил поет со знаковен јазик. Се сеќавам од своето детство дека кога ќе одев

кај него на гости неговото тело почнуваше да се тресе и спонтано да прави знаци кога ќе го погодеше моментот на инспирација. Тој бил надарен од Бога. Старите на островот сè уште зборуваат за него и имам сретнато луѓе, од круговите што го користат знаковниот јазик од цела Америка, кои умеат да ги „рецитираат“ неговите стихови со часови без да се заморат.

Има толку многу работи што луѓето со нормален слух не ги знаат за културата на глувите, за хуморот и за иронијата што се искажуваат со гестикулациите, за хорските во кои се „пее“ со знаци, за тоа какво е чувството да се влезе во ресторан во кој сите гости се глуви, фантастичната атмосфера, рацете што со брзина на светлината прават знаци крај трpezата, за чудната тишина што се прекинува само со смеењето наглас кога некој ќе „каже“ нешто смешно. Исто така, не знаат и дека е спротивно на бонтонот да се застане меѓу две лица што се среде разговор со знаци или колку е непристојно да се *наслушува* туѓ разговор, поточно да се зјапа во нивните раце.

Бидејќи сум израснат во таа култура, тоа не ми е непознато, но кога ја опишувам за некој надвор од неа, мора да користам сличности. Исто како и со Берфут; кога се раскажува за неговата необична дарба, мора да се користи преносно значење.

Некои невролози тврдат дека свеста не е во согласност со околниот свет: стварноста ја доживуваме со мало одложување, со она време што му треба на мозокот да ги исфилтрира оние сетилни впечатоци што ни се неважни. Можеби така треба да ја сфаќаме дарбата на нашиот предок?... Дека за разлика од луѓето што ги среќавал бил синхронизиран со сетилните впечатоци, дека не губел време на филтрирање податоци и дека не само што имал пристап до поголема количина информации, туку дека бил толку брз што се чинело како да успева да ги предвидува мислите на луѓето?

Повторно, тоа се спекулации што не можат да се потврдат. Себството е само мапа на поголемата свест, како што јазикот е мапа на теренот и не треба да се меша со самиот терен.

Како што забележувате, госпоѓице Фогел, со голем напор го дефинирам предметот на Вашиот интерес преку овие парафразирања, споредби и сродни примери. Сепак, сосем извесно е дека чудната дарба на Берфут како да ги надоместувала сензорните недостатоци.

Секој човек го разбира светот на оригинален начин. Изгубено сетило се компензира со друго. Глумите слушаат со видот и зборуваат со знаци. Преку методот тадома, Хелен Келер развила начин за разбирањето на светот од страна на лицата што се истовремено глуви и слепи: со допир. Со ставање на прстите на усните и гркланот на друго лице, глумите и слепите можат да „почувствуваат“ како зборува друго лице; со пишување букви или знаци на раката, истото лице може да биде разбрано.

Нашиот предок се родил во една Европа во која сè уште се сметало дека глумите се идиоти, во која сè уште не успеал доволно да се прошири знаковниот јазик, многу пред Александар Грахам Бел и Хелен Келер да успеат да го сменат мислењето за тој хендикеп. Природата го компенzirала недостатокот на слух кај Берфут, но на начин кој бил толку радикален што не може да се опише со помош на науката. Затоа моите белешки се во облик на метафори, обид да го објаснам срцето на *нашата* енигма.

Да не се преправаме, госпоѓице Фогел, свесно ја користам формулацијата *нашата*. Уште од првата средба сфатив дека Вие ни припаѓате нам, на малата збирштина иницирани. Вие не го барате него, нашиот предок, туку се барате себеси и способноста што Ве плаши затоа што нема рационално објаснување за неа. На Мартас Винјард забележавте дека разбрав и затоа се обидовте да се заштитите.

Мислам дека тие моменти кога можете „да слушате повеќе од чуеното“ се појавуваат поретко кај мене отколку кај Вас. Вие едноставно сте наследиле нешто повеќе од неговата дарба. Кај мене тоа се случува нередовно, кога најмалку очекувам да се случи, но сега тоа веќе не ме плаши. (Сега, додека ги пишував овие редови, домашната помошничка одеше кон мојата работна соба за да го погледне единствениот исправен часовник во куќата. Ја „слушнав“ како таа го формулираше своето прашање многу пред да стигне до вратата и за да не ме вознемирува, извикав: „Уште малку ќе биде четири“. – „Благодарам“, ми врати таа. По дваесетгодишна служба кај мене, веќе воопшто не се зачудува.)

Сега сум речиси исто стар како Берфут кога тој ми раскажа за својата необјаслива фреквенција. Не знам дали татко ми ја имаше таа дарба, никогаш не ми даде доказ дека ја има, но една од неговите сестри ја имаше и се обидуваше да ја скрие од останатиот свет сè до својата смрт.

Сега, кога се приближувам до крајот на еден долг и содржаен живот, мора да ја предадам штафетата. Ми се чини дека Вие, госпоѓице Фогел, сте совршениот избор. Ќе Ви раскажам Вам за Берфут затоа што кој ќе ме разбере подобро од Вас? Ние двајцата сме задоцнет плод на љубовта на едно чудовиште и Вие сте сега мојата најблиска роднина од страната на татко ми, иако живеете на другата страна на Атлантикот, во мала северна земја.

Пред сè, Вие ја имате дарбата и затоа имате задача да ја претставите неговата приказна.

Во Тисбери, петнаесетти јули, 1994 година.
Џонатан Берфут